

tome da se suočimo s izazovima i dubljim pitanjem utemeljena oblika života koji želi nasljedovati Isusa Krista (usp. 2 Kor 4,10s). Svećenik je čovjek koji svoj život utemeljuje po daru milosti, unatoč ljudskoj slabosti, on živi i oblikuje život po zahtjevima evanđelja. Riječ je o mi-

losnom daru te na tom tragu i ova knjiga Benedikta XVI. i kard. Roberta Sarena može biti snažan poticaj za jedan autentičan evanđeoskom logikom prožet život koji se suobličuje Kristu, izvoru svakog dobra, smisla i istine.

*Ante Bekavac*

**Stefan LEY, *Kirche Jesu Christi als Communio. Entstehung, Spezifika und Perspektiven der Ekklesiologie* Walter Kaspers, Herder, Freiburg – Basel – Wien, 2017., 327 str.**

Stefan Ley rođen je 1983. godine u Njemačkoj, u Linzu na Rajni (Linz am Rhein). Od 2003. do 2009. godine studirao je teologiju na Visokoj filozofsko-teološkoj školi u Vallendaru. Godine 2008. postaje znanstveni suradnik na Institutu Walter Kasper za teologiju, duhovnost i ekumenizam u Vallendaru, a od 2010. do 2016. godine pohađa doktorski studij na istom Institutu u Vallendaru, gdje 2016. godine uspješno brani doktorsku disertaciju pod vodstvom mentora prof. dr. Georga Augustina. Godine 2017. u izdavačkoj kući Herder objavljena je njegova doktorska disertacija koju predstavljamo u ovoj recenziji.

Knjiga Stefana Leya sastoji se od sedam poglavlja, točnije Uvoda i šest poglavlja. Predgovor knjizi napisao je sam autor u kojem nam već objašnjava svoju nakanu zašto je izabrao pomnije razraditi ekleziološku misao teologije Waltera Kaspera, a to je zbog toga što se Katolička crkva nakon Drugoga vati-

kanskog koncila nalazi u mnogim previranjima i traženjima, i da crkveni život i strukture traže jedno novo promišljanje i novi put u modernom svijetu, a da ekleziologija Waltera Kaspera upravo nudi odgovore na suvremena pitanja i izazove za budućnost Crkve (11–13).

Stefan Ley u Uvodu (17–26) piše o *communio*-ekleziologiji Waltera Kaspera kao aktualnoj interpretaciji Drugoga vatikanskog koncila i o cilju, metodi i zadaći *communio*-ekleziologije te njezinu značenju za budućnost Crkve, posebno ekleziologije kao jedne od temeljnih teologijskih disciplina, a ekleziološki spisi kardinala Kaspera mogu biti novi ekleziološki udžbenici relevantni za čitavu Katoličku crkvu (19).

Prvo poglavlje knjige nosi naslov *Grundlinien der Theologie Walter Kaspers* (27–64) i obrađuje ove teme: *Die Quellen der Theologie Walter Kaspers* (27–46); *Spätphilosophie Schellings* (46–60); *Konsequenzen des theologischen An-*

satzes für die Ekklesiologie (61–64). Temeljni izvori Kasperove teologije su Tübingenška škola sa svojim najutjecajnijim teologom Johannom Adamom Möhlerom (1796. – 1838.), osobito jer je ekleziologija u toj školi bila važna disciplina za obnovu katoličke teologije i za samorazumijevanje Crkve (29–31). Nadalje, važan izvor su Schellingovi kasni filozofijski spisi osobito za Kasperovu trinitarnu teologiju i kristologiju (*Logos-christologie*), što će već pokazati u svojoj habilitacijskoj radnji *Das Absolute in der Geschichte* (37–38). Tema »Bog povijesti« i »Božje Trojstvo i kristološko posredovanje povijesti« polazišta su za tumačenje njegove ekleziologije (41–44). Ley će se i osvrnuti na pobliže tumačenje Kasperova izlaganja povijesnosti teologije i ističe veliko značenje jedne od najvažnijih Kasperovih teoloških tema, a to je da je biblijski Bog, Bog povijesti, što će se najradikalnije očitovati u utjelovljenju i vazmenom otajstvu Isusa Krista (49–57).

Drugo poglavlje knjige nosi naslov *Frühe ekklesiologische Schriften* (65–96), a obrađuje ove teme: *Theologie der Gemeinde* (66–76); *Theologie des kirchlichen Amtes* (77–87); *Ökumenische Schriften* (87–93); *Zusammenfassung und Einordnung* (94–96). Teologija zajednice pripada glavnim ekleziološkim temama Kasperove teologije i predstavlja obnovu strukture zajedništva Crkve i tematizira odnos univerzalne i partikularne Crkve, odnos jedinstva i raznolikosti u Crkvi, ali i neka kritička stajališta prema centralizmu kurijalnoga cr-

kvenog vodstva (66–71). Posebno će biti obrađena karizmatičko-pneumatološka dimenzija Crkve s naglaskom na poslijekoncilska strujanja u Crkvi (71–75).

Treće poglavlje knjige nosi naslov *Vorbereitungen und Voraussetzungen der Entwicklung des Communio-Ansatzes* (97–143) i obrađuje ove teme: *Entstehungsgeschichte der Communio-Ekklesiologie* (97–107); 'Communio' in den frühen Schriften Walter Kaspers (107–122); *Die Außerordentliche Bischofssynode 1985* (122–143). Razvoj *communio*-ekleziologije ponovno je u katoličkoj teologiji stavljen u središte 30-ih i 40-ih godina XX. stoljeća, a osobito ga je razvio nauk Drugoga vatikanskog koncila. Kasper najprije ističe njezino egzegetsko i povijesno utemeljenje (97–103), a zatim analizira osnovne postavke ekleziologije u *Lumen gentium* i *Gaudium et spes*. Ley donosi prikaz Kasperove *communio*-ekleziologije najprije u njegovim ranim ekleziološkim spisima (107–113), a onda u njegovim trinitarno-kristološkim spisima u kojima je u središtu trinitarna *communio*-ekleziologija u kristološkom posredovanju (117–122). Osnovno značenje zajedništva (*communio*) jest zajedništvo s Bogom, što stoji u središtu koncilskih tekstova. *Communio* Crkve oblikovan je i omogućem trinitarnim *communio*, i on je, kako to kaže i sam Koncil, sudioništvo u samom trinitarnom *communio* (usp. LG 4; UR 2). Na taj način Crkva je, tako reći, ikona Trojstva, trojstvenog zajedništva Oca, Sina i Duha Svetog, što se najdublje potvr-

đuje u zajedništvu euharistije i zajedništvu svetih – *communio sanctorum* (114–115). *Communio* Crkve ostaje *communio* i nakon smrti, jer je taj *communio sanctorum*, zajedništvo između zemaljske i nebeske Crkve (usp. LG 50).

Četvrto poglavlje knjige nosi naslov *Entfaltung und Spezifika der Communio-Ekklesiologie Walter Kaspers* (145–215) i sadržajno središnje je poglavlje čitave knjige, a obrađuje ove teme: *Systematische Entfaltung – Anthropologische Annäherung* (147–181); *Die konkrete Gestalt der kirchlichen Communio* (181–210); *Spezifika des Communio-Ansatzes Walter Kaspers* (210–215). Dva temeljna kretanja Crkve su *missio* i *communio*, poslanje i zajedništvo. U tome se očituje univerzalizam poslanja Crkve, koji svoj temelj ima u križu i uskrsnuću Isusa Krista, i zbog toga se Crkva očituje kao Crkva Isusa Krista (150–151). Važne oznake *communio*-ekleziologije proizlaze i očituju se iz sljedećeg: a) Crkva je tijelo Kristovo. U tome se očituje euharistijsko zajedništvo u kojem je vidljivo da je Crkva prisutna kao jedna, sveta, katolička i apostolska. Euharistija i Crkva svih vremena i područja usko su povezane (151–153); b) Crkva je zaručnica Kristova (153–154); c) Crkva je narod Božji (155–157); d) Crkva je hram Duha Svetoga ili sakrament Duha. Pneumatološka dimenzija Crkve prisutna je već u ranim Kasperovim ekleziološkim spisima i ima središnju ulogu, počevši od djela *Katholische Kirche* do *Die Kirche Jesu Christi – auf*

*dem Weg zu einer Communio-Ekklesiologie*. Pneumatološki koncipirana ekleziologija poziva Crkvu na univerzalnu odgovornost i da se svaki kršćanin ispuni životom po Duhu (157–163).

Peto poglavlje knjige nosi naslov *Zum Verhältnis von Orts – und Universal-kirche* (217–273) i obuhvaća ove tematske cjeline: *Communio in der Ekklesiologie Joseph Ratzingers* (220–225); *Unterschiede in den ekklesiologischen Ansätzen von Joseph Ratzinger und Walter Kasper* (225–232); *Der Disput zwischen Joseph Ratzinger und Walter Kasper um das Verhältnis von Orts – und Universal-kirche* (232–273). Kasper se slaže s postavkom kardinala Ratzingera da nijedna partikularna Crkva ne može biti smatrana samodostatnim subjektom, a opća Crkva posljedičnom udrugom partikularnih Crkava, ali ne slaže se tzv. povijesnom tezom koja tvrdi da se na samome početku, tj. na dan Pedesetnice ne mogu razlikovati partikularne od opće Crkve (233–242), i da je Ratzingerova teza o ontološkoj i vremenskoj prethodećoj stvarnosti opće Crkve nategnuta.

Šesto poglavlje knjige nosi naslov *Zusammenfassung und Perspektive* (275–299) i obuhvaća ove teme: *Lebendige Vielfalt in liebender Einheit – das ekklesiologische Anliegen Walter Kaspers* (275–278); *Ekklesiologische Herausforderungen und Perspektiven am Beginn des dritten Jahrtausends* (279–288); *Perspektive: Kirche als weitere Weggemeinschaft* (288–299). Ekleziološke postavke i usmjerenja kardinala Kaspera

stoje kao perspektive Crkve za ovo treće tisućljeće, napose u svijetu digitalne globalizacije i sekularizma, nezaustavljivog tehnološkog i kibernetičkog razvoja, u kojem Crkva više ne može i ne smije stati na put prije Koncila, nego se treba očitovati kao svjetska Crkva koja je prisutna sa svojom porukom evanđelja u svakom vremenu, i time svjedočiti

svoju blizinu i prisutnost s čitavim ljudskim rodom (279–285).

Od 301. do 302. stranice nalazi se popis kratica Kasperovih sabranih djela, od 302. do 319. stranice kronološki popis primarne literature, dok se od 319. do 327. stranice nalazi popis sekundarne literature.

Tomislav Smiljanić

**Marijan VUGDELIJA, *Psalmi: 1 – 24. Njihovo porijeklo i značenje*, Biblioteka »Službe Božje« 72, Franjevačka provincija Presvetog Otkupitelja – Služba Božja, Split, 2020., 648 str.**

Ova se recenzija sastoji od triju dijelova. U prvom dijelu navedene su informacije o piscu knjige, odnosno o autorovu znanstvenom opusu. U drugom dijelu donesen je opis glavnih dijelova najnovije knjige prof. M. Vugdelije. U trećem dijelu izrečeno je vrednovanje nekih konkretnih obilježja ove knjige. Na kraju je donesen zaključni sud o knjizi.

### 1. O piscu knjige

Dr. sc. Marijan Vugdelija poznat je i istaknut hrvatski bibličar. Punih 35 godina predavao je biblijske znanosti, počevši od 1981. godine na Franjevačkoj visokoj bogosloviji u Makarskoj pa do 2016. godine, kada je otišao u mirovinu kao redoviti profesor Katoličkoga bogoslovnog fakulteta u Splitu.

Objavio je deset knjiga: *Pastoralni aspekti Besjede u prisposodobama (Mt 13,1-52)* (1985.); *Božje zapovijedi: putokaz autentič-*

*nog življenja i danas?! (1989.); Patnja i bol u svjetlu Biblije i ljudskog iskustva (1993.); Čovjek i njegovo dostojanstvo u svjetlu Biblije i kršćanske teologije. Biblijsko-teološka antropologija (2000.); Politička ili društvena dimenzija biblijske vjere (2005.); Očenaš – Molitva Gospodnja (Mt 6,9-13) (2007.); Put sreće: Isusova blaženstva (Mt 5,1-16) (2011.); Isusov Govor na gori: Put istinskoga očovječenja (Mt 5,17 – 7,29) (2014.); Gramatika hebrejskoga biblijskog jezika (2016.); Psalmi: 1 – 24. Njihovo porijeklo i značenje (2020.).*

Priredio je dva zbornika. Objavio je pedeset i četiri (54) opsežne znanstvene studije i članke. Napisao je dvadeset devet (29) kraćih stručnih radova. Sudjelovao je na dvadesetak znanstvenih skupova, pretežito s međunarodnim predznakom. U tuzemstvu i inozemstvu održao je mnoga stručna predavanja o biblijskim temama.